



ADVOKATO IR JO KLIENTO BENDRAVIMO KONFIDENCIALUMO UŽTIKRINIMAS

Ieva Vyšniauskaitė¹

DOI: <https://doi.org/10.7220/2029-4239.30.8>

SANTRAUKA

Komentare, remiantis aktualiais teisės aktais, Europos Sąjungos direktyva ir kitais reikšmingais teisės šaltiniais, analizuojama advokato ir kliento bendravimo konfidencialumo problematika baudžiamojo proceso kontekste. Nors pats konfidencialumo principas nėra naujas, jo įgyvendinimas baudžiamojo proceso eigoje kelia specifinius iššūkius, susijusius su teisėsaugos institucijų veikla ir jų galimybėmis riboti šią teisę.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI

Europos Sąjunga, direktyva, konfidencialumas, teisė į gynybą, baudžiamoji teisė, advokato paslaptis.

KOMENTARAS

Gynėjo ir jo kliento bendravimo konfidencialumas bei advokato profesinės paslapties apsauga yra esminiai principai užtikrinant kaltinamojo teisę į gynybą baudžiamajame procese. Teisė į gynybą ir teisė turėti advokatą yra konstitucinės teisės, įtvirtintos Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnyje², Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 22 ir 51 straipsniuose bei Europos Žmogaus Teisių ir Pagrindinių Laisvių Apsaugos Konvencijos 6 straipsnyje. Šios teisės privalo būti užtikrintos nuo įtariamojo ar kaltinamojo sulaikymo momento arba pirmosios apklausos pradžios. Užtikrinimas reiškia ne tik formalią galimybę turėti advokatą, bet ir realias galimybes efektyviai naudotis teisine pagalba, siekiant

¹ Autorė yra teisės magistrė, Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakulteto absolventė, Lietuva.

² Lietuvos Respublikos konstitucija, Žin. (1992, Nr. 33-1014), 31 str. 6 d

užtikrinti asmens teisę į teisingą procesą.³ Šie principai įtvirtinti tiek Lietuvos nacionaliniuose teisės aktuose, tiek tarptautinėse sutartyse, kaip pavyzdžiui, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijoje bei Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte. Tačiau praktika rodo, kad nepaisant aiškiai apibrėžtų teisinių nuostatų, teisėsaugos institucijų veiksmuose pasitaiko konfidencialumo pažeidimų, kurie sukelia reikšmingas pasekmes teisės į gynybą įgyvendinimui.

Lietuvos Respublikos Konstitucija užtikrina kiekvieno kaltinamojo teisę į gynybą nuo sulaikymo ar pirmosios apklausos momento. BPK nuostatos taip pat numato įtariamąjį, kaltinamojo ir nuteistojo teisę turėti gynėją⁴, kuris padėtų įgyvendinti gynybos funkciją. Be to, pagal Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymą, advokato profesinę paslaptį sudaro kreipimosi į advokatą faktas, sutarties su klientu sąlygos, kliento suteikta informacija, konsultacijų pobūdis, advokato kliento pavedimu surinkti duomenys bei visas bendravimo turinys (susitikimai, korespondencija, pokalbiai telefonu ir kt.).⁵ Advokatų pareigas ir etikos principus nustato Europos advokatų profesinės etikos kodeksas, kuris pabrėžia, kad advokatas turi tarnauti teisingumo interesams ir ginti savo kliento teises bei laisves. Be to, advokatas neapsiriboja tik kliento interesų tenkinimu – jis turi veikti kaip profesionalus patarėjas, užtikrinantis objektyvią ir nepriklausomą teisinę pagalbą.⁶ Europos advokatų profesinės etikos kodekse teigiama, jog „advokato funkcijos esmė yra ta, kad klientas jam turėtų patikėti dalykus, kurių nepatikėtų kitiems, ir kad advokatas gautų kitą informaciją pasitikėjimo pagrindu. Be konfidencialumo užtikrinimo negali būti pasitikėjimo“⁷, taip pat Advokatūros įstatyme kaip viena iš privalomų advokato pareigų yra „saugoti advokato veiklos metu jam patiktą informaciją ir jos neatskleisti“⁸. Šie reguliavimai yra esminė garantija, užtikrinanti veiksmingą teisės į gynybą realizavimą bei advokato ir kliento pasitikėjimo santykius, kurie yra būtini tinkamam gynybos funkcijos įgyvendinimui baudžiamajame procese.

Nepaisant aiškiai apibrėžtų teisės normų, praktikoje vis dar pasitaiko konfidencialumo pažeidimų, kurie kelia grėsmę teisingo proceso principo įgyvendinimui. Advokato ir kliento komunikacijos apsauga baudžiamajame procese yra ypač svarbi, nes ji lemia kaltinamojo gynybos efektyvumą. Tačiau teisėsaugos institucijos neretai imasi veiksmų, kurie gali riboti advokato ir kliento bendravimo privatumą, ką savo sprendimuose yra pabrėžęs ir Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT). EŽTT praktikoje advokato ir kliento bendravimo konfidencialumo principas laikomas viena iš esminių kaltinamojo teisės į gynybą garantijų. Pavyzdžiui, byloje *Khodorkovskiy ir Lebedev prieš Rusiją*⁹ pabrėžiama, kad advokato ir kliento bendravimo konfidencialumo nesilaikymas gali rimtai apriboti gynybos galimybes ir kelti abejonių dėl proceso teisingumo. EŽTT savo sprendimuose taip pat akcentuoja, jog advokato ir kliento susirašinėjimo ar kitokio bendravimo kontrolė leidžiama tik išimtiniais atvejais ir tik esant primygtiniam poreikiui, kuris turi būti tinkamai pagrįstas¹⁰.

³ Ten pat.

⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, Žin. (2002, Nr. 37-1341), 50 str. 2 d.

⁵ Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas, Žin. (2004, Nr. 50-1632), 46 str. 5 d.

⁶ Europos Sąjungos advokatų etikos kodeksas (priimtas 1988 m., keistas 2006 m. gegužės 19 d.).

⁷ Ten pat, 2str.3p.1d

⁸ Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas, Žin. (2004, Nr. 50-1632), 39 str. 2 d.

⁹ *Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia*, No. 11082/06 and 13772/05, 2013.

¹⁰ *Michaud v. France*, No. 12323/11, 2013.

Teisės aktuose įtvirtinta advokato ir kliento bendravimo apsauga taip pat yra vertinama kaip svarbi kaltinamojo gynybos garantija. Pavyzdžiui, draudimas apklausti advokatą dėl informacijos, kurią jis sužinojo vykdydamas profesines pareigas, yra esminė advokato profesinės paslapties apsaugos dalis¹¹. Be to, tokia nuostata prisideda prie advokatų ir jų klientų pasitikėjimo santykių išlaikymo.

Nepaisant šių apsaugos priemonių, praktikoje vis dar pasitaiko atvejų, kai teisėsaugos institucijos neteisėtai kontroliuoja advokato ir jo kliento bendravimą. Tokie veiksmai ne tik pažeidžia advokato ir kliento pasitikėjimo santykius, bet ir kelia grėsmę kaltinamojo teisei į teisingą procesą. Advokatų etikos kodeksas nurodo, jog advokatas neturi teisės atskleisti gautą informaciją be kliento sutikimo, išskyrus teisės aktuose numatytus atvejus.¹² Todėl advokato pareiga yra aktyviai saugoti klientų paslaptis ir, prireikus, ginti šią teisę prieš neteisėtus trečiųjų šalių veiksmus.

Tarptautinės teisės normos, pavyzdžiui, Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2013/48/ES¹³ (toliau – Direktyva), taip pat prisideda prie advokato ir kliento konfidencialumo apsaugos. Direktyva numato ne tik teisę į nekludomą gynėjo ir kliento bendravimą, bet ir draudimą naudoti tokį bendravimą kaip įrodymą baudžiamajame procese. Taip siekiama užtikrinti, kad advokato teikiama pagalba būtų reali ir veiksminga, atkreiptinas dėmesys į Direktyvos 22 punktą, kuriame nurodyta, kad „tam tikrų nedidelių pažeidimų atvejais šia direktyva neturėtų būti užkirstas kelias valstybėms narėms sudaryti sąlygas tam, kad įtariamieji arba kaltinamieji teisę turėti advokatą pasinaudotų telefonu. Tačiau toks šios teisės apribojimas turėtų būti taikomas tik tais atvejais, kai įtariamasis arba kaltinamasis nebus apklausiamas policijoje arba kitoje teisėsaugos institucijoje“¹⁴.

Nepaisant griežto teisinio reguliavimo, baudžiamųjų bylų nagrinėjimo praktikoje pasitaiko atvejų, kai advokato ir kliento bendravimo konfidencialumas yra reikšmingai pažeidžiamas. Šie pažeidimai gali kilti tiek dėl advokatų veiksmų, kai jie atskleidžia jiems patiktą kliento informaciją, tiek dėl teisėsaugos institucijų, kurios neteisėtai stebi advokato ir kliento komunikaciją. Atvejai, kai advokatas nesilaiko pareigos išsaugoti konfidencialumą ir atskleidžia kliento paslaptis, vertintini kaip rimtas advokato etikos principų pažeidimas. Svarbu pabrėžti, kad advokatai turi pakankamas garantijas, užtikrinančias jų veiklą. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje akcentuota, jog nacionalinė teisė nedraudžia apklausti advokato kaip liudytojo, kai jis gavo informaciją vykdydamas gynėjo arba atstovo pareigas¹⁵ (2022 m. kovo 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-76-719/2022). Atkreiptinas dėmesys į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, kurioje akcentuota, kad „apklausų metu atskleista informacija sudaro kasatoriaus kaip kliento ir advokato profesinę paslaptį ir pažeidžia ne tik draudimą apklausti gynėją apie aplinkybes, kurias ji sužinojo vykdydama savo pareigas, bet ir kasatoriaus teisę į gynybą. Gynybos baudžiamajame procese efektyvumas siejamas su advokato ir kliento

¹¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, Žin. (200, Nr. 37–1341), 80 str. 1 d. 3p., Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (Žin., 2002, Nr. 36–1340) 189 str. 2 d.1 p., Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo, Žin. (2004, Nr. 50–1632), 46 str. 1 d. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas, TAR (2015-07-10, Nr. 2015–11216), 59 str. 3 d. 1 p.

¹² Lietuvos advokatų etikos kodeksas, Žin. (2005, Nr. 1R-133) 8 str. 3 d.,

¹³ Europos parlamento ir tarybos direktyva 2013/48/ES <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32013L0048>> [aplankyta 2024 10 24]

¹⁴ Ten pat, 22 p.

¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2022 m. kovo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-76-719/2022.

tarpusavio pasitikėjimu. Atkreiptinas ypatingas dėmesys į tai, kad advokatės apklausos vyko tuo metu, kai advokatė atliko gynėjo pareigas bylą nagrinėjant apeliacinės instancijos teisme, nei bylą nagrinėjančiam teismui, nei jos ginamajam (kasatoriui) apie apklausas nieko nežinant. Taip buvo pažeista ne tik kliento ir jo gynėjos teisė į konfidencialų bendravimą, bet ir teisė į teisingą procesą, kuri apima ir kaltinamojo teisę neprisidėti prie savo paties kaltinimo¹⁶.

Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendime, *Vinci Construction ir GTM Génie Civil et Services prieš Prancūziją*¹⁷ išryškėja esminiai advokato ir kliento bendravimo konfidencialumo principai, ypač kai kalbama apie elektroninių duomenų paiešką ir paėmimą. Teismas pažymėjo, kad, nors buvo imtasi priemonių siekiant užkirsti kelią neteisėtiems susitarimams, paimtų dokumentų atrankos proceso trūkumai ir nesugebėjimas užtikrinti tinkamos teisminės peržiūros sudarė teisių, saugomų pagal Europos Žmogaus Teisių konvencijos 8 ir 6 straipsnius, pažeidimą. Teismas konstatavo, kad dokumentų paėmimas buvo neproporcingas siekiamam tikslui, nes pareiškėjai neturėjo galimybės peržiūrėti dokumentų turinio prieš jų paėmimą, o tai trukdė efektyviai ginti jų teises.¹⁸ Šis atvejis pabrėžia būtinybę užtikrinti griežtesnius teisės aktus, reglamentuojančius elektroninių duomenų paiešką, kad būtų išvengta galimų konfidencialumo pažeidimų ir užtikrinta proporcingumo principo laikymosi svarba atliekant konkurencijos tyrimus.

Nepaisant griežto teisinio reguliavimo, baudžiamųjų bylų nagrinėjimo praktikoje pasitaiko atvejų, kai advokato ir kliento bendravimo konfidencialumas yra reikšmingai pažeidžiamas. Šie pažeidimai gali kilti tiek dėl advokatų veiksmų, kai jie atskleidžia jiems patiktą kliento informaciją, tiek dėl teisėsaugos institucijų, kurios neteisėtai stebi advokato ir kliento komunikaciją. Atvejai, kai advokatas nesilaiko pareigos išsaugoti konfidencialumą ir atskleidžia kliento paslaptis, vertintini kaip rimtas advokato etikos principų pažeidimas. Svarbu pabrėžti, kad advokatai turi pakankamas garantijas, užtikrinančias jų veiklą. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje akcentuota, jog „apklausų metu atskleista informacija sudaro kasatoriaus kaip kliento ir advokato profesinę paslaptį ir pažeidžia ne tik draudimą apklausti gynėją apie aplinkybes, kurias ji sužinojo vykdydama savo pareigas, bet ir kasatoriaus teisę į gynybą. Gynybos baudžiamajame procese efektyvumas siejamas su advokato ir kliento tarpusavio pasitikėjimu. Atkreiptinas ypatingas dėmesys į tai, kad advokatės apklausos vyko tuo metu, kai advokatė atliko gynėjo pareigas bylą nagrinėjant apeliacinės instancijos teisme, nei bylą nagrinėjančiam teismui, nei jos ginamajam (kasatoriui) apie apklausas nieko nežinant. Taip buvo pažeista ne tik kliento ir jo gynėjos teisė į konfidencialų bendravimą, bet ir teisė į teisingą procesą, kuri apima ir kaltinamojo teisę neprisidėti prie savo paties kaltinimo¹⁹“. Tokie pažeidimai ne tik pažeidžia konfidencialumo principą, bet ir kenkia baudžiamojai proceso teisėtumui bei kaltinamojo teisėms, ypač susijusioms su teisingu ir objektyviu bylos nagrinėjimu. Todėl būtina imtis priemonių, užkertančių kelią tokiems pažeidimams ir užtikrinti, kad konfidencialumo principo laikymasis būtų nuosekliai įgyvendinamas visoje teisėsaugos sistemoje.

¹⁶ Ten pat.

¹⁷ *Vinci Construction ir GTM Génie Civil et Services v. Prancūziją*, No. 63629/10 ir 60567/10, 2015.

¹⁸ Ten pat.

¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2022 m. kovo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-76-719/2022.

IŠVADOS

1. Gynėjo ir jo kliento bendravimo konfidencialumo apsauga yra esminė teisės į gynybą garantija, kuri turi būti užtikrinama nuo baudžiamojo proceso pradžios iki jo pabaigos. Šio principo įgyvendinimas yra būtinas siekiant apsaugoti kaltinamojo teisę į teisingą procesą ir užtikrinti advokato bei kliento pasitikėjimo santykius.
2. Teisėsaugos institucijų veiksmai, kurie pažeidžia advokato ir kliento konfidencialumo principą, turi būti laikomi rimtais teisės pažeidimais, galinčiais daryti reikšmingą neigiamą įtaką teisingumo užtikrinimui ir gynybos efektyvumui. Toks pažeidimas kelia abejonių dėl proceso sąžiningumo ir gali turėti ilgalaikes pasekmes baudžiamojoje teisenoje.
3. Tiek nacionalinėse, tiek tarptautinėse teisės normose pabrėžiama, kad gynėjo ir jo kliento konfidencialumo pažeidimai gali būti pateisinami tik išimtiniais atvejais, kai tai būtina visuomenės saugumo interesais ir yra pagrįsta teisėtais bei proporcingais argumentais.
4. Siekiant veiksmingai įgyvendinti teisę į gynybą, būtina ne tik griežtai laikytis konfidencialumo reikalavimų, bet ir užtikrinti nacionalinių teisės aktų suderinamumą su tarptautiniais standartais.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos konstitucija, Žin. (1992, Nr. 33–1014), 31 str. 6 d.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, Žin. (2002, Nr. 37–1341), 50 str. 2 d.
3. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas, Žin. (2004, Nr. 50–1632), 46 str. 5 d.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, Žin. (200, Nr. 37–1341), 80 str. 1 d. 3p.,
5. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (Žin., 2002, Nr. 36–1340) 189 str. 2 d.1 p.,
6. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo, Žin. (2004, Nr. 50–1632), 46 str. 1 d.
7. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas, TAR (2015-07-10, Nr. 2015–11216), 59 str. 3 d. 1 p.
8. Lietuvos advokatų etikos kodeksas, Žin. (2005, Nr. 1R-133) 8 str. 3 d.,
9. Europos parlamento ir tarybos direktyva 2013/48/ES <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32013L0048>> [aplankyta 2024 10 24].
10. Europos Sąjungos advokatų profesinės etikos kodeksas (priimtas 1988 m. spalio 28 d. CCBE plenarinėje sesijoje vėliau keistas 1998 m. lapkričio 28 d., 2002 m. gruodžio 6 d. ir 2006 m. gegužės 19 d. CCBE plenarinėse sesijose).

Teismų praktika

11. Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia, No. 11082/06 and 13772/05, 2013.
12. Michaud v. France, No. 12323/11, 2013.
13. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2022 m. kovo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-76-719/2022.
14. Vinci Construction ir GTM Génie Civil et Services v. Prancūzija, No. 63629/10 ir 60567/10, 2015.

SUMMARY

ENSURING THE CONFIDENTIALITY OF COMMUNICATION BETWEEN A LAWYER AND THEIR CLIENT

The commentary, based on relevant legal acts, the European Union Directive, and other significant legal sources, analyzes the issue of confidentiality in attorney-client communication within the context of criminal proceedings. While the principle of confidentiality itself is not new, its implementation throughout the course of criminal proceedings presents specific challenges, particularly concerning the actions of law enforcement authorities and their ability to restrict this right.

KEY WORDS

European Union, Directive, direct applicability, criminal proceedings, Court of Justice of the European Union.